

๑. เทวทหาคค

๑. เทวทหสตุต

[๑] เอวเมเม สุต:- เอกิ สมยิ ภควา สกเกสุ วิหริติ เทวทหิ นาม สกยานัน นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกขุ อามนฺเตสิ “ภิกขโว”ติ. “ภทฺเต”ติ เต ภิกขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ:

สนฺติ ภิกขเว เอเก สมณพราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิจฺฉิโน “ยิ กิณฺจายิ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสฺสเวเทติ สฺขิ วา ทุกฺขิ วา อทุกฺขมสฺสฺขิ วา สพฺพพฺพตฺเต, อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปฺสา พยฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรรมา อายตฺติ อนวสฺสโว. อายตฺติ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวํวาทิโน ภิกขเว นิคฺคฺชา.

เอวํวาทาหิ ภิกขเว นิคฺคฺเถ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ “สจฺจํ กิร ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ เอวํ วาทิโน เอวํทิจฺฉิโน ‘ยิ กิณฺจายิ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสฺสเวเทติ สฺขิ วา ทุกฺขิ วา อทุกฺขมสฺสฺขิ วา, สพฺพพฺพตฺเต, อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปฺสา พยฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรรมา อายตฺติ อนวสฺสโว, อายตฺติ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ ภวิสฺสตี”ติ. เต จ เม ภิกขเว นิคฺคฺเถ เอวํ ปุญฺจา “อามา”ติ ปฏิจานนฺติ.

ตฺยาหิ เอวํ วทามิ “กิ ปน ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ ชานาถ ‘อหฺวเมห มยิ ปุพฺเพ, น นานฺหวมฺหา”ติ. โน หิทํ อวฺุโส.

“กิ ปน ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ ชานาถ ‘อกรรมเมห มยิ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ, น นากกรรมฺหา”ติ. โน หิทํ อวฺุโส.

“กิ ปน ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ ชานาถ ‘เอวฺุปปิ วา เอวฺุปปิ วา ปาปกมฺมํ อกรรมฺหา”ติ. โน หิทํ อวฺุโส. กิ ปน ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ ชานาถ เอตฺตํ วา ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ, เอตฺตํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเช นิชฺชินฺณเณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ ภวิสฺสตี”ติ. โน หิทํ อวฺุโส.

“กิ ปน ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ ชานาถ ทิจฺฉฺเจว ฐมฺเม อกฺกุสลานํ ฐมฺมานํ, ปหานํ กฺกุสลานํ ฐมฺมานํ อุปสมฺปทฺน”ติ. โน หิทํ อวฺุโส.

[๒] อิติ กิร ตฺเมห อวฺุโส นิคฺคฺเถ น ชานาถ “อหฺวเมห มยิ ปุพฺเพ น นานฺหวมฺหา”ติ. น ชานาถ “อกรรมเมห มยิ ปุพฺเพ ปาปกมฺมํ, น นากกรรมฺหา”ติ, น ชานาถ “เอวฺุปปิ วา เอวฺุปปิ วา ปาปกมฺมํ อกรรมฺหา”ติ, น ชานาถ “เอตฺตํ วา ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ, เอตฺตํ วา ทุกฺขํ นิชฺชีเรตพฺพํ, เอตฺตกมฺหิ วา ทุกฺเช นิชฺชินฺณเณ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ ภวิสฺสตี”ติ. น ชานาถ ทิจฺฉฺเจว ฐมฺเม อกฺกุสลา นํ ฐมฺมานํ ปหานํ กฺกุสลา นํ ฐมฺมานํ อุปสมฺปทฺ. เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคฺคฺธานํ น กลฺลมสฺส เวยยากรณาย “ยิ กิณฺจายิ ปุริสปุคฺคโล ปฏิสฺสเวเทติ สฺขิ วา ทุกฺขิ วา อทุกฺขมสฺสฺขิ วา, สพฺพพฺพตฺเต, อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปฺสา พยฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรรมา อายตฺติ อนวสฺสโว, อายตฺติ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชินฺณํ ภวิสฺสตี”ติ.

สเจ ปน ตูเมห อากุโส นิคนถา ชานะยยาถ “อหุเมห มยํ ปุพเพ, น นามหะ”ติ, ชานะยยาถ “อกรเมห มยํ ปุพเพ ปาปกมมํ, น นากรมหา”ติ, ชานะยยาถ “เอวรูปํ วา เอวรูปํ วา ปาปกมมํ อกรมหา”ติ, ชานะยยาถ “เอตตํ วา ทุกขํ นิชชิตถณํ, เอตตํ วา ทุกขํ นิชชิตเรตพพํ, เอตตกมฺหิ วา ทุกฺเช นิชชิตถณํ สพฺพํ ทุกขํ นิชชิตถณํ ภวิสสตี”ติ. ชานะยยาถ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อกุสลาณํ ฐมฺมานํ ปหานํ กุสลาณํ ฐมฺมานํ อุปสมฺปทํ. เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ กลลฺมสฺส เวยยากรณาย “ยํ ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคโล ปฏฺฐิเวเตติ สฺสํ วา ทุกขํ วา อทุกขมสฺสํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ. อิติ ปุราณานํ กมฺมานํ ตปฺสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตี อนวสฺสโว, อายตี อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกขํ นิชชิตถณํ ภวิสสตี”ติ.

[๓] เสยฺยถาปิ อากุโส นิคนถา ปุริโส สลฺเลน วิทฺโธ อสฺส สวิเสน คาฬฺหุปลปนฺน, โส สลฺลสฺสปี เวณเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา¹ กฺฎฺกา เวทนา เวทียะย. ตสฺส มิตฺตามจฺจา ภาติสาลิหิตา ภิสกํ สลฺลกตฺโต อุปฺภุจเปยฺย. ตสฺส โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณฺมุขํ ปริกนฺเตยฺย. โส สตฺเถนปี วณฺมุขสฺส ปริกนฺตนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะย. ตสฺส โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต เอสนียา สลฺลํ เอสะย. โส เอสนียาปิ สลฺลสฺส เอสนาเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะย. ตสฺส โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต สลฺลํ อพฺภุญฺเหย.² โส สลฺลสฺสปี อพฺภุญฺหนเหตุ³ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะย. ตสฺส โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต อคทฺทคารํ วณฺมุขะ โอทเหย, โส อคทฺทคารสฺสปี วณฺมุขะ โอทหนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะย. โส อปเรน สมเยน ฐพฺเพน วณฺน สญฺจวินา อโรโค อสฺส สฺสํ เสรี สยํวสี เยนกามจฺจโม. ตสฺส เอวมสฺส “อหํ ไซ ปุพฺเพ สลฺเลน วิทฺโธ อโหสิ สวิเสน คาฬฺหุปลปนฺน, โส สลฺลสฺสปี เวณเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะ. ตสฺส เม มิตฺตามจฺจา ภาติสาลิหิตา ภิสกํ สลฺลกตฺโต อุปฺภุจเปยฺย. ตสฺส เม โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต สตฺเถน วณฺมุขํ ปริกนฺติ, โส สตฺเถนปี วณฺมุขสฺส ปริกนฺตนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะ. ตสฺส เม โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต เอสนียา สลฺลํ เอส, โส เอสนียาปิ สลฺลสฺส เอสนาเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะ. ตสฺส เม โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต สลฺลํ อพฺภุญฺหิ.⁴ โส สลฺลสฺสปี อพฺภุญฺหนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะ. ตสฺส เม โส ภิสกโก สลฺลกตฺโต อคทฺทคารํ วณฺมุขะ โอทหิ, โส อคทฺทคารสฺสปี วณฺมุขะ โอทหนเหตุ ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียะ. โสเมหิ เอตฺรหิ ฐพฺเพน วณฺน สญฺจวินา อโรโค สฺสํ เสรี สยํวสี เยนกามจฺจโม”ติ.

¹ ก. ติปฺปา

² ฉ.ม. อพฺพุเหย

³ ฉ.ม. อพฺพุหนเหตุ

⁴ อ. อพฺพุยฺหิ, ฉ.ม. อพฺพุหิ

เอวเมว ไช อาวุโส นิคนถา สเจ ตูเมห ชาเนยยาถ “อหฺวเมห มยํ ปุพฺเพ, น นาทุมหา”ติ, ชาเนยยาถ “อกรเมห มยํ ปุพฺเพ ปาปกมมํ, น นาทุมหา”ติ ชาเนยยาถ “เอวรูปํ ภา เวรูปํ ภา ปาปกมมํ อกรมหา”ติ. ชาเนยยาถ “เอตตํ ภา ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ, เอตตํ ภา ทุกฺขํ นิชฺชเรตพฺพํ, เอตตกมฺหิ ภา ทุกฺเช นิชฺชิตฺตํ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ ภวิสฺสตี”ติ. ชาเนยยาถ: ทิฏฺฐเจว ธมฺเม อกุสลํ ฐมฺมานํ ปหานํ กุสลํ ฐมฺมานํ อุปสมฺปทํ. เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ กลฺลมสฺส เวยยากรณาย “ยํ ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคโล ปฏฺฐิเวเทติ สฺสํ ภา ทุกฺขํ ภา อทุกฺขมสฺสํ ภา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ, อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตี อนวสฺสโว, อายตี อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ ภวิสฺสตี”ติ.

ยสฺมา จ ไช ตูเมห อาวุโส นิคนถา น ชานาถ “อหฺวเมห มยํ ปุพฺเพ, น นาทุมหา”ติ, น ชานาถ “อกรเมห มยํ ปุพฺเพ ปาปกมมํ, น นาทุมหา”ติ. น ชานาถ “เอวรูปํ ภา เวรูปํ ภา ปาปกมมํ อกรมหา”ติ. น ชานาถ “เอตตํ ภา ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ, เอตตํ ภา ทุกฺขํ นิชฺชเรตพฺพํ, เอตตกมฺหิ ภา ทุกฺเช นิชฺชิตฺตํ สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ ภวิสฺสตี”ติ. น ชานาถ: ทิฏฺฐเจว ธมฺเม อกุสลํ ฐมฺมานํ ปหานํ กุสลํ ฐมฺมานํ อุปสมฺปทํ. ตสฺมา อายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ น กลฺลมสฺส เวยยากรณาย “ยํ ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคโล ปฏฺฐิเวเทติ สฺสํ ภา ทุกฺขํ ภา อทุกฺขมสฺสํ ภา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ. อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตี อนวสฺสโว. อายตี อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย. เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ ภวิสฺสตี”ติ.

[๔] เอวํ วุตฺเต ภิกฺขเว เต นิคนถา มํ เอตทวโจ “นิคนถ อาวุโส นาฏปฺตโต สพฺพญฺญ สพฺพทสฺสาวิ อปริเสสํ ภาณทสฺสนํ ปฏฺฐิชานาติ ‘จเรโต จ เม ติฏฺฐโต จ สุตตสฺส จ ชาครสฺส จ สตตํ สมิติ ภาณทสฺสนํ ปจฺจุปฺภุจิตนฺ’ติ. โส เอวมาห ‘อตฺถิ ไช โว อาวุโส นิคนถา ปุพฺเพว ปาปกมมํ กตํ, ตํ อิมาย กมฺมกฺกาย ทุกฺกการิกาย นิชฺชเรต. ยํ ปเนตฺถ เอตฺรหิ กาเยน สํวฺตา วาจา สํวฺตา มนสา สํวฺตา ตํ อายตี ปาปกมมสฺส อกรณํ. อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พฺยนฺตีภาวา นวานํ กมฺมานํ อกรณา อายตี อนวสฺสโว, อายตี อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิตฺตํ ภวิสฺสตี’ติ. ตถจ ปนฺมหากํ รุจฺจติ เจว ชมตี จ, เตน จมฺหา อตฺตมฺนา”ติ.

[๕] เอวํ วุตฺเต อหํ ภิกฺขเว เต นิคนถ เอตทวโจ “ปณฺจ ไช อิม อาวุโส นิคนถา ฐมฺมา ทิฏฺฐเจว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา. กตเม ปณฺจ ? สทฺธา รุจิ อนุสฺสโว อาการปฺริวตฺตโก ทิฏฺฐินิชฺฌมานกฺขนฺตี. อิม ไช อาวุโส นิคนถา ปณฺจ ฐมฺมา ทิฏฺฐเจว ธมฺเม ทฺวิธาวิปากา. ตตฺตรายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ กา อตฺตํเส สตฺถริ สทฺธา, กา รุจิ, โก อนุสฺสโว, โก อาการปฺริวตฺตโก, กา ทิฏฺฐินิชฺฌมานกฺขนฺตี”ติ. เอวํวาทิ ไช อหํ ภิกฺขเว นิคนถสฺส น กณฺหิ สหธมฺมิกํ วาทปฺปฏิหารํ สมนุสฺสามิ.

ปุ่น จปรำห์ ภิกขเว เต นิคนเถ เอวံ วทามิ “ตํ กิ มณฺณถ อาวุโส นิคนเถ, ยสฺมี โว สมเย ติพฺโพ⁵ อุปกกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ, ยสฺมี ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ”ติ. ยสฺมี⁶ โน อาวุโส โคตม สมเย ติพฺโพ อุปกกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียาม; ยสฺมี ปน โน สมเย น ติพฺโพ อุปกกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียามาติ.

[๖] อิติ กิราวุโส นิคนเถ ยสฺมี โว สมเย ติพฺโพ อุปกกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ; ยสฺมี ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ; เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ น กลฺลสมสฺส เวยยากรณาย “ยํ กิณฺจายํ ปุริสํคฺคโล ปฏฺฐิสงฺเวเทติ สฺสํ วา ทุกฺขํ วา อทฺทกฺขมสฺสํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ. อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พุยนฺตีภาววา นวานํ กมฺมานํ อกรณํ อายตํ อนวสฺสโว, อายตํ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชिณฺณํ ภวิสฺสตี”ติ. สเจ อาวุโส นิคนเถ ยสฺมี โว สมเย ติพฺโพ อุปกกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ,⁷ ติจฺญะเยยว ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา.^๗ ยสฺมี ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ,^๗ ติจฺญะเยยว ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา.⁸ เอวํ สนฺเต อายสฺมนฺตานํ นิคนถานํ กลฺลสมสฺส เวยยากรณาย “ยํ กิณฺจายํ ปุริสํคฺคโล ปฏฺฐิสงฺเวเทติ สฺสํ วา ทุกฺขํ วา อทฺทกฺขมสฺสํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ. อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พุยนฺตีภาววา นวานํ กมฺมานํ อกรณํ อายตํ อนวสฺสโว, อายตํ อนวสฺสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทุกฺขกฺขโย, ทุกฺขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ ภวิสฺสตี”ติ.

ยสฺมา จ โข อาวุโส นิคนเถ ยสฺมี โว สมเย ติพฺโพ อุปกกโม โหติ ติพฺพํ ปธานํ, ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ. ยสฺมี ปน โว สมเย น ติพฺโพ อุปกกโม โหติ น ติพฺพํ ปธานํ, น ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ. เต ตฺตฺเมห สามํเยว โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียมานา อวิชฺชา อญฺญาณา สมโมหา วิปฺลฺเจถ “ยํ กิณฺจายํ ปุริสํคฺคโล ปฏฺฐิสงฺเวเทติ สฺสํ วา ทุกฺขํ วา อทฺทกฺขมสฺสํ วา, สพฺพนฺตํ ปุพฺเพกตเหตุ; อิติ ปุราณํ กมฺมานํ ตปฺสา พุยนฺตีภาววา นวานํ กมฺมานํ อกรณํ

⁵ อ. ตปโป

⁶ ม. ยสฺมี ปน โน

⁷ อ.ม. น ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ

⁸ อ.ม. ติพฺพา ตสฺมี สมเย โอปกกมิกา ทุกฺขา ติพฺพา กญฺญา เวทนา เวทียเถ

อายุดี อนุวสุสโว, อายุดี อนุวสุสวา กมฺมกฺขโย, กมฺมกฺขยา ทฺวักขกฺขโย, ทฺวักขกฺขยา เวทนากฺขโย, เวทนากฺขยา สพฺพํ ทฺวักขํ นิชฺชิตฺตํ ภาวิสฺสตี”ติ. เอวํวาทีปิ โข อหํ ภิกฺขเว นิคนฺเถสุ น กณฺจิสหรมฺมิกํ วาทปฺปฎิหารํ สมฺนุสฺสสามิ.

[๗] ปุณ จปร่าหํ ภิกฺขเว เต นิคนฺเถ เอวํ วทามิ “ตํ ก็ มณฺเฑธาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ ทิฏฺฐจฺฉมฺมเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘สมฺปรายเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. ยมฺปนิตํ กมฺมํ สมฺปรายเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘ทิฏฺฐจฺฉมฺมเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ตํ ก็ มณฺเฑธาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ สุขเวทนียํ. ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘ทฺวักขเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ยมฺปนิตํ กมฺมํ ทฺวักขเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘สุขเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. ตํ ก็ มณฺเฑธาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ ปริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘อปฺริปกฺกเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ยมฺปนิตํ กมฺมํ อปฺริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘ปริปกฺกเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ตํ ก็ มณฺเฑธาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ พหุเวทนียํ,⁹ ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘อปฺปเวทนียํ¹⁰ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ยมฺปนิตํ กมฺมํ อปฺปเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘พหุเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ตํ ก็ มณฺเฑธาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ สเวทนียํ,¹¹ ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘อเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส. “ยํ ปนิตํ กมฺมํ อเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา ‘สเวทนียํ โหตุ’ติ ลพฺภเมตฺนุ”ติ. โน หิทํ อาวุโส.

[๘] อิติ กิร อาวุโส นิคนฺธา, ยมิตํ กมฺมํ ทิฏฺฐจฺฉมฺมเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “สมฺปรายเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยํ ปนิตํ กมฺมํ สมฺปรายเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “ทิฏฺฐจฺฉมฺมเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ สุขเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “ทฺวักขเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ ทฺวักขเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “สุขเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ ปริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “อปฺริปกฺกเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ อปฺริปกฺกเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “ปริปกฺกเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ พหุเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “อปฺปเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ อปฺปเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “พหุเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ สเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “อเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. ยมิตํ กมฺมํ อเวทนียํ, ตํ อุปกฺกเมน วา ปธานเนน วา “สเวทนียํ โหตุ”ติ อลพฺภเมตฺ. เอวํ สนฺเต อายุสฺมณฺฑานํ

⁹ จ.ม. สเวทนียํ

¹⁰ จ.ม. อเวทนียํ

¹¹ อ. เวทนียํ ปฺราณนโปตฺตเกปิ “เวทนียํ” อิติ ทิสฺสตี

นิคนุถำน อมโล อุปกกโม โหติ อผลํ ปธานํ. เอวํวาทิ ภิกขเว นิคนุถา, เอวํวาทินิ ภิกขเว นิคนุถำน ทส สหम्मิกา วาทานุวาทา คารยัญญานํ อาคจจณฺติ.

[๙] สเจ ภิกขเว สตฺตา ปุพฺเพกตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, อทฺธา ภิกขเว นิคนุถา ปุพฺเพ ทุกฺกมฺมการิโน, ยํ เอตฺรหิ เอวฺรฺปา ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียนฺติ. สเจ ภิกขเว สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, อทฺธา ภิกขเว นิคนุถา ปาปเกน อิสฺสรณนิมิตฺตา, ยํ เอตฺรหิ เอวฺรฺปา ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียนฺติ. สเจ ภิกขเว สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, อทฺธา ภิกขเว นิคนุถา ปาปสงฺคติกา, ยํ เอตฺรหิ เอวฺรฺปา ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียนฺติ. สเจ ภิกขเว สตฺตา อภิชาทิเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, อทฺธา ภิกขเว นิคนุถา ปาปภิชาทิกา, ยํ เอตฺรหิ เอวฺรฺปา ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียนฺติ. สเจ ภิกขเว สตฺตา ทิฏฺฐจณฺมฺมุปกกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, อทฺธา ภิกขเว นิคนุถา เอวฺรฺปา ปาปทิฏฺฐจณฺมฺมุปกกมา,¹² ยํ เอตฺรหิ เอวฺรฺปา ทุกฺขา ติพฺพา กฺฎฺกา เวทนา เวทียนฺติ.

สเจ ภิกขเว สตฺตา ปุพฺเพกตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา, โน เจ สตฺตา ปุพฺเพกตเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. สเจ ภิกขเว สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. โน เจ สตฺตา อิสฺสรนิมฺมานเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. สเจ ภิกขเว สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. โน เจ สตฺตา สงฺคติภาวเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา: สเจ ภิกขเว สตฺตา อภิชาทิเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. โน เจ สตฺตา อภิชาทิเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. สเจ ภิกขเว สตฺตา ทิฏฺฐจณฺมฺมุปกกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. โน เจ สตฺตา ทิฏฺฐจณฺมฺมุปกกมเหตุ สุขทุกฺขํ ปฏิสํเวทนฺติ, คารยหา นิคนุถา. เอวํวาทิ ภิกขเว นิคนุถา. เอวํวาทินิ ภิกขเว นิคนุถำนํ อิมํ ทส สหम्मิกา วาทานุวาทา คารยัญญานํ อาคจจณฺติ. เอวํ โข ภิกขเว อมโล อุปกกโม โหติ อผลํ ปธานํ.

[๑๐] กถญฺจ ภิกขเว สมฺโโล อุปกกโม โหติ สผลํ ปธานํ? อิทฺถ ภิกขเว ภิกฺขุ น เหว อนทฺทฐฏฺถํ อตฺตตานํ ทุกฺเขน อทฺธภาเวติ, ฐมฺมิกถญฺจ สุขํ น ปริจฺจชติ, ตสฺมี จ สุขเอนนิมฺมจฺจิตโต โหติ. โส เอวํ ปชานาติ “อิมสฺส โข เม ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺทโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ, อิมสฺส ปน เม ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ”ติ. โส ยสฺส หิ ขวาสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺทโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ, สงฺขารํ ตตฺถ ปทฺทติ. ยสฺส ปนสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ, อุเปกฺขํ ตตฺถ ภาเวติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺทโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ, เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อุเปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ. เอวมฺปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ.

¹² จ.ม. ทิฏฺฐจณฺมฺมุปกกมา

[๑๑] เสยยถาปี ภิกขเว ปุริโส อิตถิยา สารตโต ปฏิพทจจิตโต ติพพจจนุโท ติพพาเปกโข, โส ตํ อิตถี ปสเสยย อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี. ตํ ก็ มญฺเณ ภิกขเว, อปี นุ ตสฺส ปุริสสฺส อมฺํ อิตถี ทิสฺวา อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี อูปปชฺเชยฺยํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. เอวํ ภาเน. ตํ กิสฺส เหตุ ? อมฺํ हि ภาเน ปุริโส อมฺุสฺสา อิตถิยา สารตโต ปฏิพทจจิตโต ติพพจจนุโท ติพพาเปกโข, ตสฺมา ตํ อิตถี ทิสฺวา อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี อูปปชฺชนตี¹³ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. อถ โข ภิกขเว ตสฺส ปุริสสฺส เอวมสฺส “อหํ โข อมฺุสฺสา อิตถิยา สารตโต ปฏิพทจจิตโต ติพพจจนุโท ติพพาเปกโข, ตสฺส เม อมฺํ อิตถี ทิสฺวา อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี อูปปชฺชนตี โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา. ยนฺนุนาหํ โย เม อมฺุสฺสา อิตถิยา ฉนฺทราโค, ตํ ปชฺเหยฺยนฺ”ติ. โส โย อมฺุสฺสา อิตถิยา ฉนฺทราโค, ตํ ปชฺเหยฺย. โส ตํ อิตถี ปสเสยย อปเรน สมเยน อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี. ตํ ก็ มญฺเณ ภิกขเว, อปี นุ ตสฺส ปุริสสฺส อมฺํ อิตถี ทิสฺวา อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี อูปปชฺเชยฺยํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ. โน เหตุ ภาเน. ตํ กิสฺส เหตุ ? อมฺํ हि ภาเน ปุริโส อมฺุสฺสา อิตถิยา วิตรราโค,¹⁴ ตสฺมา ตํ อิตถี ทิสฺวา อญเณน ปุริเสน สทธี สนตัญญุนตี สลลปนตี สยชคฺชนตี สํหสนตี น อูปปชฺเชยฺยํ¹⁵ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ.

เอวเมว โข ภิกขเว ภิกฺขุ น เหว อนทญฺญตํ อตฺตานํ ทุกฺเคน อทฺธภาเวติ. ธมฺมิกญฺจ สุขํ น ปริจฺจชติ, ตสฺมี จ สุขเ อนนิจฺจุจฺจิตโต โหติ. โส เอวํ ปชานาติ “อิมสฺส โข เม ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺหโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ. อิมสฺส ปน เม ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อูปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ”ติ. โส ยสฺส हि ขวาสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺหโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ, สงฺขารํ ตตฺถ ปทฺหติ. ยสฺส ปนสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อูปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ, อูปกฺขํ ตตฺถ ภาเวติ. ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส สงฺขารํ ปทฺหโต สงฺขารปฺปชานา วิราโค โหติ, เอวมปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ, ตสฺส ตสฺส ทุกฺขนิทานสฺส อชฺฌเปกฺขโต อูปกฺขํ ภาวยโต วิราโค โหติ. เอวมปิสฺส ตํ ทุกฺขํ นิชฺชิณฺณํ โหติ. เอวเมว ภิกขเว สพลฺโล อูปกฺกโม โหติ สพลฺลํ ปชานํ.

[๑๒] ปุณ จปรี ภิกขเว ภิกฺขุ อิติ ปฏิสลฺยจิจฺชติ “ยถาสฺสํ โข เม วิหฺรโต อกุสลา ธมฺมา อภิวทฺถนฺติ, กุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ. ทุกฺขาย ปน เม อตฺตานํ ปทฺหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺ”ติ. กุสลา ธมฺมา อภิวทฺถนฺติ. ยนฺนุนาหํ ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทฺเหยฺยนฺติ. โส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทฺหติ, ตสฺส ทุกฺขาย อตฺตานํ ปทฺหโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ, กุสลา ธมฺมา

¹³ ฉ.ม. อูปปชฺเชยฺยํ

¹⁴ ฉ.ม. วิราโค

¹⁵ อ. อูปปชฺชนตี

อภิวฑฒนติ. โส น อปเรน สมเยน ทุกขาย อตตตานํ ปทหติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ยสฺส हि โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 อตถาย ทุกขาย อตตตานํ ปทเหยย, สุวสฺส อตฺถโ อภินิप्พนโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน
 ทุกขาย อตตตานํ ปทหติ. เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว อสฺสกาโร เตชนํ ทวีสุ อลาเตสฺส อาตาเปติ ปริตาเปติ อชฺชํ
 กโรติ กมฺมนิยํ. ยโต ไช ภิกฺขเว อสฺสกาโร เตชนํ ทวีสุ อลาเตสฺส อาตาเปติ ปริตาเปติ อชฺชํ
 กโรติ กมฺมนิยํ, น โส ตํ อปเรน สมเยน อสฺสกาโร เตชนํ ทวีสุ อลาเตสฺส อาตาเปติ ปริตาเปติ อชฺชํ
 กโรติ กมฺมนิยํ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ยสฺส हि โส ภิกฺขเว อตถาย อสฺสกาโร เตชนํ ทวีสุ อลาเตสฺส อาตาเปย
 ปริตาเปย อชฺชํ เกรยฺย กมฺมนิยํ. สุวสฺส อตฺถโ อภินิप्พนโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน
 อสฺสกาโร เตชนํ ทวีสุ อลาเตสฺส อาตาเปติ ปริตาเปติ อชฺชํ กโรติ กมฺมนิยํ. เอวเมว ไช ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิติ
 ปฏิสฺสยจิกฺขติ “ยถาสฺมา ไช เม วิหโรโต อกฺขสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนติ, กฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺติ.
 ทุกขาย ปน เม อตตตานํ ปทหโต อกฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺติ, กฺขสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนติ. ยนฺนุนาหํ
 ทุกขาย อตตตานํ ปทเหยย”ติ.¹⁶ โส ทุกขาย อตตตานํ ปทหติ, ตสฺส ทุกขาย อตตตานํ ปทหโต
 อกฺขสลา ฌมฺมา ปริหายนฺติ, กฺขสลา ฌมฺมา อภิวฑฒนติ. โส น อปเรน สมเยน ทุกขาย อตตตานํ
 ปทหติ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ยสฺส हि โส ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตถาย ทุกขาย อตตตานํ ปทเหยย, สุวสฺส อตฺถโ
 อภินิप्พนโน โหติ. ตสฺมา น อปเรน สมเยน ทุกขาย อตตตานํ ปทหตี. ¹⁷ เอวเมว ภิกฺขเว สฬโล
 อุกฺกโม โหติ สฬลํ ปณฺณํ.

[๑๓] ปุณ จปรํ ภิกฺขเว อธิ ตถาคโต โลเก อูปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณ
 สมฺปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา. โส อิมํ โลกํ
 สเทวํ สมารํ สพรหมํ สสฺสสมณพฺราหฺมณํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภินฺวา สจฺจิกตฺวา ปเวเทติ,
 โส ฌมํ เทเสติ อาทิกฺลยาณํ มชฺฌเมกฺลยาณํ ปริยสํกฺลยาณํ สาทถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปฺริปฺนฺณํ
 ปริสฺสุทํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ, ตํ ฌมํ สฺสณฺติ คหปติ วา คหปติปฺตโต วา อณฺณตรสฺมี วา กุเล
 ปจฺจาสาโต. โส ตํ ฌมํ สุตฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏิลภติ. โส เตน สทฺธาปฺปฏิลาภณ สมฺนฺนาโคติ อิติ
 ปฏิสฺสยจิกฺขติ “สมฺพาโธ ฌวาวาโส รชาปโธ, อพฺโปกาสโธ ปพฺพชฺชา, นยิทํ สฺกํ อคารํ อชฺฌาวสตา
 เอกนฺตปฺริปฺนฺณํ เอกนฺตปฺริสฺสุทํ สขฺขลิตฺตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ, ยนฺนุนาหํ เกสมสฺสํ โอิหาเรตฺวา
 กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชย”ติ. โส อปเรน สมเยน อปฺปํ วา
 โภคกฺขนฺธํ ปหาย มหฺนตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อปฺปํ วา ภาติปฺริวฏฺฐํ ปหาย มหฺนตํ วา
 ภาติปฺริวฏฺฐํ ปหาย เกสมสฺสํ โอิหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชฺชติ.

[๑๔] โส เอวํ ปพฺพชฺชิตो สฺมาโน ภิกฺขุํ สิกฺขาสาชีวสฺมาปนฺโน ปาณาติปาตํ ปหาย
 ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต โหติ นิหิตทณฺโท นิหิตสฺสโธ ลชฺชํ ทยาปนฺโน, สพฺพปาณญฺตฺหิตานุกมฺปํ

¹⁶ จ.ม. ปทเหยย

¹⁷ จ.ม.อ. ปทหติ

วิหริติ. อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิโรโต โหติ ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกขี อเถเนน
 สจฺจิภูเตน อตฺตนา วิหริติ. อพฺรหมจฺริยํ ปหาย พฺรหมจฺรียํ โหติ อาราจารย์ วิโรโต เมถุนา คามธมฺมา.
 มุสสาวาทํ ปหาย มุสสาวาทา ปฏิวิโรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยโก อวิสํวาทโก โลกสฺส.
 ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาเย ปฏิวิโรโต โหติ, อิติ สุตฺวา น อมฺตร อกฺขาตา อิมสํ เภทาย
 อมฺตร วา สุตฺวา น อิมสํ อกฺขาตา อมฺสํ เภทาย. อิติ ภิณฺณานํ วา สนฺธาตา สหิตานํ วา
 อนุปฺปาทาตา สมคฺคคาราโม สมคฺครโต สมคฺคคณฺเฑ สจฺจคฺคกรณํ วาจํ ภาสิตา โหติ. ฆรฺสํ วาจํ ปหาย
 ฆรฺสาย วาจาเย ปฏิวิโรโต โหติ, ยา सा वाजा नेला गण्डनसुखा पेम्नียा हयङ्गमा प्री पनुचन
 गन्ता पनुचनमनापा, तदारूपी वज्रं भासिता โหति. สมฺมปฺปลาปํ ปหาय สมฺมปฺปลาปา ปฏิวิโรโต
 โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธानวดี วาจํ ภาสิตา กาเลน สาปเทสํ
 ปริยन्ตวตี อตฺถสญฺเจตํ. โส พิชคามภูตคามสमारम्भा ปฏิวิโรโต โหติ. เอกภตฺติโก โหติ รัตนฺพรโต,
 วิโรโต¹⁸ วิกาลโกชนา. นจฺจคฺคิตฺวาทิตฺติวิสุกทสฺสนา ปฏิวิโรโต โหติ. มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺเฑน
 วิภูสนญฺ्ञานา ปฏิวิโรโต โหติ. อจฺจาสยनมหาसयना ปฏิวิโรโต โหติ. ชาตฺรฺพรชตปฏิกฺคหนฺนา
 ปฏิวิโรโต โหติ. อามกธญฺเฐปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. อามกมंसปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. อิตฺถิ
 กุมาริกปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. ทาสีทาสปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. อเชพฺกปฏิกฺคหนฺนา
 ปฏิวิโรโต โหติ. กุกฺกุฏสฺสกรปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. หตฺถิกवासฺสวพวปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ.
 เขตตวตฺตปฏิกฺคหนฺนา ปฏิวิโรโต โหติ. พุเตยฺยปหิณฺคมนานุโยคา ปฏิวิโรโต โหติ. กยวิกุกยา
 ปฏิวิโรโต โหติ. ตฺสลาญฺญกํสญฺญमानญฺ्ञา ปฏิวิโรโต โหติ. อุกฺโกฏฺนนวนฺณจณฺณิกิตฺสาจโยคา ปฏิวิโรโต
 โหติ. เจทฺทวนวพฺพนฺนวิปราโมสอาโลปสหสาการา ปฏิวิโรโต โหติ. โส สนฺตญฺโฆ โหติ
 กายปริหาริเกน จีวเรณ กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน. โส เยน येनैव ปกฺกมตี, สฺมาทาเยว
 ปกฺกมตี. เสยฺยถาปี นาม ปกฺกขี สกฺกเณ येन येनैव เทติ, สฺปตฺตภาโว เทติ, เหวเมว ภิกฺขุ
 สนฺตญฺโฆ โหติ กายปริหาริเกน จีวเรณ กุจฺฉิปริหาริเกน ปิณฺฑปาเตน, โส येन येनैव ปกฺกมตี
 สฺมาทาเยว ปกฺกมตี. โส อิมินา อริเยน สีสฺสขฺนฺเณ สมนฺนาโคโต อชฺฌตฺตํ อนวชฺชสฺสํ ปฏิสฺสเวเทติ.

[๑๕] โส จกฺขุณา รุปํ ทิสฺวา น นิमितฺตคฺคาคี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาคี, ยตฺตวาทิกรณเมณํ
 จกฺขุณฺทริยํ อสํวํ วิหรณฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อุกฺสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยํ, ตสฺส สํวราย
 ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุณฺทริยํ, จกฺขุณฺทริเย สํวรํ อาปชฺชติ. โส เตเน สทฺทํ สุตฺวา... ฆาเนน คณฺธํ
 ฆายิตฺวา... ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา... มนฺสา ธมฺมํ วิญฺญาย น
 นิमितฺตคฺคาคี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาคี, ยตฺตวาทิกรณเมณํ มนินฺทริยํ อสํวํ วิหรณฺตํ อภิชฺฌา
 โทมนสฺสา ปาปกา อุกฺสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทริยํ,
 มนินฺทริเย สํวรํ อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาโคโต อชฺฌตฺตํ อพฺยาเสกสฺสํ
 ปฏิสฺสเวเทติ.

¹⁸ ก. ปฏิวิโรโต

โส อภิกกนฺเต ปฏิกกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิตे विलोकिते सम्पचानการिं โหति, समिप्यते पसारिते सम्पचानการिं โहति, संग्माग्निपतत्तज्ज्वरारणे सम्पचानการिं โहति, อสिते पीते खายिते सायिते सम्पचानการिं โหति, อุज्जारปสฺสาวกมฺเม सम्पचानการिं โหति, คเต จिते นิสินฺเน สุตเต ชาครिते ภาสिते ตฺวณฺเฬว सम्पचानการिं โหति.

[๑๖] โส อิมินา จ อริเยน สัลลขณฺเณ สมนฺนาคโต (อิมาย จ อริยาย สนฺตญฺญิยา สมนฺนาคโต)¹⁹ อิมินา จ อริเยน อินฺทฺริยสํวเรน สมนฺนาคโต อิมินา จ อริเยน สติ สมฺปชญฺเณน สมนฺนาคโต วิวิตตํ เสนาสนํ ภาตติ อรณฺณํ รุกฺขมฺลํ ปพฺพตํ กนฺทํ คิริคฺคํ สฺसानํ วณฺปตํ อพฺโพกาสํ ปลาลปฺปญฺหํ. โส ปจฺจมาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกกนฺโต นิสีหติ ปลลฺงกํ อาภุชิตฺวา อุทฺธํ กายํ ปณฺธาย ปริมุขํ สติ อฺปฏฺฐเปตฺวา, โส อภิชฺฌํ โลเก ปหาย วิคตฺวาภิชฺฌเณน เจตฺสา วิหฺรติ, อภิชฺฌาย จิตฺตํ ปริโสเธติ. พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหฺรติ สพฺพปาณญฺตฺวิตานุกมฺปํ, พฺยาปาท ปโทสา จิตฺตํ ปริโสเธติ. ถินมิตฺถํ ปหาย วิคตฺถินมิตฺถํ วิหฺรติ อาโลกสญฺญํ สโต สมฺปชาโน, ถินมิตฺถา จิตฺตํ ปริโสเธติ. อุทฺธจฺจกฺกญฺจํ ปหาย อนฺุทฺธโต วิหฺรติ อชฺฌตฺตํ วุปฺสนฺตจิตฺโต, อุทฺธจฺจกฺกญฺจา จิตฺตํ ปริโสเธติ. วิจิกิจฺจํ ปหาย ตินฺณวิจิกิจฺจํ วิหฺรติ อกถํกถํ กุสฺเสสฺส ฌมฺเมสฺส, วิจิกิจฺจาย จิตฺตํ ปริโสเธติ. โส อิมํ ปญฺจ นีวรเณน ปหาย เจตฺโส อฺปฺกฺกิลเส ปญฺญาย ทฺพพลี กรเณ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสฺเสหิ ฌมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจาร์ วิเวกํ ปีติสฺสํ ปจฺมํ ฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สลฺโล อฺปฺกฺกโม โหติ สลฺลํ ปชานํ.

ปฺน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิตกฺกวิจาร์ณํ วุปฺสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทณํ เจตฺโส เอโกทิกาวํ อวิตกฺกํ อวิจาร์ สมาริธํ ปีติสฺสํ ทฺติยํ ฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สลฺโล อฺปฺกฺกโม โหติ สลฺลํ ปชานํ.

ปฺน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปีตียา จ วิราคา อฺปฺกฺกโก จ วิหฺรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสฺสเวเทติ, ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ “อฺปฺกฺกโก สติมา สุขวิหารี”ติ, ตติยํ ฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สลฺโล อฺปฺกฺกโม โหติ สลฺลํ ปชานํ.

ปฺน จปรํ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทฺกฺกสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺถจฺจมา อทฺกฺกมฺสฺสํ อฺปฺกฺกาสติปาริสฺสฺสํ จตฺตํ ฌานํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. เอวมฺปิ ภิกฺขเว สลฺโล อฺปฺกฺกโม โหติ สลฺลํ ปชานํ.

[๑๗] โส เอวํ สมหิตเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตฺวปฺกฺกิลเส มุทฺฎฺเฏ กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺตเต ปุพฺเพนิวาसानุสฺสติธาวณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อนนฺกวิหิตํ ปุพฺเพนิवासํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิํ ? เอกมฺปิ ชาตํ เทวํปิ ชาตฺวโย ติสฺโสปี ชาตฺวโย จตฺสโสปี ชาตฺวโย ปญฺจปี ชาตฺวโย ทสฺปิ ชาตฺวโย วีสมฺปิ ชาตฺวโย ตีสมฺปิ ชาตฺวโย จตฺตาสีสมฺปิ ชาตฺวโย ปญฺจาสมฺปิ ชาตฺวโย ชาตฺสตมฺปิ ชาตฺสทสฺสมฺปิ ชาตฺสสทสฺสมฺปิ อนนฺกํปิ สํวญฺญกปฺเป อนนฺกํปิ วิวญฺญกปฺเป

¹⁹ () เอตฺถนฺตเร กตฺถจฺจิ ปตฺถเก น ทิสฺสติ

อนเนปิ สัมภูวิวิฏฐกปเป “อมุตราสี เอว์นาโม เอว์โคตโต เอว์วณฺเณ เอว์มาหาโร เอว์ สุขทุกข
ปฏิสฺสเวที เอว์มายุปริยนฺโต, โส ตโต จโต อมฺตร อฺทปาที, ตตฺราปาสี เอว์นาโม เอว์โคตโต เอว์
วณฺเณ เอว์มาหาโร เอว์ สุขทุกขปฏิสฺสเวที เอว์มายุปริยนฺโต, โส ตโต จโต อธิฐปนฺโน”ติ, อิติ
สาการิ สอฺพุทฺธสฺส อนเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรตี. เอว์มปิ ภิกฺขเว สฬโล อฺปกฺกโม โหติ สฬลํ
ปณฺณํ.

[๑๘] โส เอว์ สมหิตเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตฺวปฺกฺกิลเส มฺหุทฺฏเต
กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปตฺเต สตฺตานํ จตฺตปฺปาทภาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส ทิพฺเพน
จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต สุวณฺเณ
ทฺพพณฺเณ สฺสคเต ทฺคคเต ยถากมฺมุปเค สตฺเต ปชานาติ “อิมะ วต โภณฺโต สตฺตา กายทฺวจฺริเตน
สมนฺนาคตา วจฺีทฺวจฺริเตน สมนฺนาคตา มโนทฺวจฺริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อฺปวาทกา
มิจฺจาทิฏฺฐิกกา มิจฺจาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺคคตี วินิปาทํ
นิริยํ อฺปปนฺนา. อิมะ วา ปน โภณฺโต สตฺตา กายสฺสจฺริเตน สมนฺนาคตา วจฺีทฺวจฺริเตน สมนฺนาคตา
มโนสฺสจฺริเตน สมนฺนาคตา, อริยานํ อฺปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต
กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺคตี สคฺคํ โลกํ อฺปปนฺนา”ติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน
อติกฺกนฺตมานุสฺสเกน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต สุวณฺเณ ทฺพพณฺเณ สฺสคเต
ทฺคคเต ยถากมฺมุปเค สตฺเต ปชานาติ. เอว์มปิ ภิกฺขเว สฬโล อฺปกฺกโม โหติ สฬลํ ปณฺณํ.

[๑๙] โส เอว์ สมหิตเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตฺวปฺกฺกิลเส มฺหุทฺฏเต
กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยภาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมติ. โส อิทํ ทฺกฺขณฺติ ยถา
ภฺตํ ปชานาติ, อยํ ทฺกฺกฺสมฺมทโยติ ยถาภฺตํ ปชานาติ, อยํ ทฺกฺกฺขนิโรธติ ยถาภฺตํ ปชานาติ, อยํ
ทฺกฺกฺขนิโรธคามินี ปฺฏิปทาติ ยถาภฺตํ ปชานาติ. อิมะ อาสวาติ ยถาภฺตํ ปชานาติ, อยํ อาสวสมฺมทโย
ติ ยถาภฺตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรธติ ยถาภฺตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฺฏิปทาติ ยถา
ภฺตํ ปชานาติ. ตสฺส เอว์ ชานโต เอว์ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมฺุจฺจติ, ภาสวาปิ จิตฺตํ วิมฺุจฺจติ,
อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมฺุจฺจติ. วิมฺุตตสฺมี “วิมฺุตต”มิตฺติ ภาณํ โหติ, “ชฺีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ
กรณฺียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา”ติ ปชานาติ. เอว์มปิ ไซ ภิกฺขเว สฬโล อฺปกฺกโม โหติ สฬลํ ปณฺณํ.

เอว์วาทิ ภิกฺขเว ตถาคโต.²⁰ เอว์วาทิ ภิกฺขเว ตถาคตํ^{๒๐} ทสฺ สหณฺมมิกกา ปาสฺสณฺจฺานํ²¹
อาคจฺจณฺติ.

[๒๐] สเจ ภิกฺขเว สตฺตา ปุพฺเพกตเหตุ สุขทุกฺข์ ปฏิสฺสเวทนฺติ, อทฺธา ภิกฺขเว ตถาคโต
ปุพฺเพ สุกตกมฺมการี, ยํ เอตฺรหิ เอว์วฺปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกฺขเว สตฺตา

²⁰ ฉ.ม. ตถาคตา, เอว์วาทินํ ภิกฺขเว ตถาคตานํ

²¹ ฉ.ม. ปาสฺสณฺจฺานา

อิสสรนิมมานเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, อทฐา ภิกขเว ตถาคโต ภพทเกน อิสสรณ นิมมิโต, ยัม
เอตริหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกขเว สตตะ สงคตภาวเหตุ สุขทุกข์
ปฏิสังเวทนต์, อทฐา ภิกขเว ตถาคโต กลยาณสงคตโก, ยัม เอตริหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา
เวเทติ. สเจ ภิกขเว สตตะ อภิชชาติเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, อทฐา ภิกขเว ตถาคโต กลยาณา
ภิชชาติโก, ยัม เอตริหิ เอวรูปา อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ. สเจ ภิกขเว สตตะ ทิฏฐมมุปกัมเหตุ
สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, อทฐา ภิกขเว ตถาคโต กลยาณทิฏฐมมุปกัม, ยัม เอตริหิ เอวรูปา
อนาสวา สุขา เวทนา เวเทติ.

สเจ ภิกขเว สตตะ ปุพเพกตเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. โน เจ สตตะ
ปุพเพกตเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. สเจ ภิกขเว สตตะ อิสสรนิมมานเหตุ สุข
ทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. โน เจ สตตะ อิสสรนิมมานเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์,
ปาสังโส ตถาคโต. สเจ ภิกขเว สตตะ สงคตภาวเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. โน
เจ สตตะ สงคตภาวเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. สเจ ภิกขเว สตตะ อภิชชาติเหตุ
สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. โน เจ สตตะ อภิชชาติเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส
ตถาคโต. สเจ ภิกขเว สตตะ ทิฏฐมมุปกัมเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. โน เจ
สตตะ ทิฏฐมมุปกัมเหตุ สุขทุกข์ ปฏิสังเวทนต์, ปาสังโส ตถาคโต. เอวํวาทิ ภิกขเว ตถาคโต.
เอวํวาทิ ภิกขเว ตถาคโต อิม ทส สหम्मิกา ปาสังสุจํจํ อากคฺชนฺตีติ.

อิทมวโจ ภควา. อตตมณา เต ภิกขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทนต์.

เทวทหสูตรํ นิฏฺฐิตํ ปจฺม.

๑. เทวทหสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เทวทหนิคม

วาทะของนิครนถ์

[๑] ข้าพเจ้า²²ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของเจ้าศากยะชื่อเทวทหะ แคว้นสักกะ ณ ที่นั้นแล
พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัส
แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนีว

“ภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุข
บ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่า
สิ้นสุดด้วยตบะ(การบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก) เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ได้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป
เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้น

²² คำว่า ข้าพเจ้า ในตอนเริ่มต้นของพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ ในเล่มนี้ หมายถึง พระอานนท์

ไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”²³ นิครนถ์ทั้งหลาย²⁴เป็นผู้มีวาตะอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราเข้าไปหานิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ แล้วถามอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป” จริงหรือ” นิครนถ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ก็ยังปฎิญาณว่า “ใช่”

เราจึงถามนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

นิครนถ์เหล่านั้นตอบว่า “ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบันหรือ”

“ไม่ทราบ ท่านผู้มีอายุ”

[๒] “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายไม่ทราบดังนี้ว่า “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

ไม่ทราบว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

ไม่ทราบว่า “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

ไม่ทราบว่า “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายไม่ทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยทุกขมสุขบ้าง

²³ ดูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๙/๑๘๒, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๗๕/๓๑๕

²⁴ นิครนถ์ทั้งหลาย หมายถึงนักบวชนอกพุทธศาสนาพวกหนึ่งมีนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นเจ้าลัทธิ (ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๖/๕๙) นักบวชเหล่านี้เรียกตัวเองว่านิครนถ์ เพราะปฎิญาณตนว่า เป็นผู้ไม่มีกิเลสเครื่องผูกพันไว้ในวัฏฏสงสาร (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๑๒/๑๔๑, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๑๒/๒๒๑) นักบวชเหล่านี้ เมื่อเจ้าลัทธิตายแล้วก็แตกเป็น ๒ พวก (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๑/๒๔๙, ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๖๔/๙๔, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๑/๒๒)

ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำได้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

พึงทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายพึงทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน²⁵ เมื่อเป็นเช่นนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควรพยากรณ์ว่ “บุรุษบุคคลนี้เสวย

สุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยทุกขมสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำได้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

[๓] นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง เพราะเหตุแห่งการถูกลูกศรแทง บุรุษนั้นพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต²⁶ของเขาจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอผ่าตัดนั้นใช้มีดผ่าปากแผลของบุรุษนั้น เพราะเหตุแห่งการใช้มีดผ่าปากแผล บุรุษนั้นพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงใช้เครื่องมือตรวจหาลูกศร (ในแผล)ของเขา เพราะเหตุแห่งการตรวจหาลูกศร บุรุษนั้นพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงถอนลูกศรออก เพราะเหตุแห่งการถอนลูกศรออก บุรุษนั้นพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เพราะเหตุแห่งการใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล บุรุษนั้นพึงเสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน

ต่อมา เพราะบาดแผลหาย มีผิวหนังเรียบสนิท บุรุษนั้นจึงหายโรค มีความสุข มีความเสรี อยู่ตามลำพังได้ เดินได้ตามปรารถนา เขาคิดอย่างนี้ว่ “เมื่อก่อนเราถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษอย่างร้ายแรง เพราะเหตุแห่งการถูกลูกศรแทง เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเราจึงหาหมอผ่าตัดมารักษา หมอผ่าตัดนั้นใช้มีดผ่าปากแผลของเรา เพราะเหตุแห่งการใช้มีดผ่าปากแผล เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นจึงใช้เครื่องมือตรวจหาลูกศร(ในแผล)ของเรา เพราะเหตุแห่งการตรวจหาลูกศร เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นได้ถอนลูกศรออก เพราะเหตุแห่งการถอนลูกศรออก เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน หมอผ่าตัดนั้นใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เพราะเหตุแห่งการใส่ยาถอนพิษที่ปากแผล เรานั้นได้เสวยทุกขเวทนากล้า เผ็ดร้อน บัดนี้ เพราะบาดแผลหาย มีผิวหนังเรียบสนิท เรานั้นจึงหายโรค มีความสุข มีความเสรี อยู่ตามลำพังได้ เดินได้ตามปรารถนา” แม้ฉันใด

²⁵ ดูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๐/๑๔๓

²⁶ ญาติสาโลหิต แยกอธิบายดังนี้ ญาติ หมายถึงบิดามารดาของสามี หรือบิดามารดาของภรรยาและ เครือญาติของทั้ง ๒ ฝ่าย สาโลหิต หมายถึงผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ บิดามารดา ปู่หรือตา เป็นต้น (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๕/๑๗๒, ม.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๖๕/๓๒๙)

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

พึงทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

พึงทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายพึงทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควรพยากรณ์ว่ “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป” ก็ฉนั้นเหมือนกัน

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย แต่เพราะเหตุที่ท่านทั้งหลายไม่ทราบว่ “เราทั้งหลายได้มีแล้วในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว”

ไม่ทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้”

ไม่ทราบว่ “เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้อย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง”

ไม่ทราบว่ “ทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ประมาณเท่านี้เราพึงให้สลายไป หรือเมื่อทุกข์ประมาณเท่านี้สลายไปแล้ว ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ท่านทั้งหลายไม่ทราบการละอกุศลธรรมและการบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายในปัจจุบัน ฉะนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่ “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

[๔] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวอย่างนี้แล้ว นิครนถ์เหล่านั้นได้กล่าวกับเรว่ “ท่านผู้มีอายุ นิครนถ์ นาฏบุตรเป็นสัตัพัญญ(ผู้รู้ธรรมทั้งปวง) เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญญาญาณทัสสนะ²⁷อย่างเบ็ดเสร็จว่ “เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะได้ปรากฏต่อเนื่องตลอดไป” นิครนถ์ นาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่ “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย บาปกรรมที่ท่านทั้งหลายทำไว้ในชาติก่อนมีอยู่ ท่านทั้งหลายจงสลัดบาปกรรมนั้น ด้วยปฏิบัติที่ทำได้ยากเฝ้าร้อนนี้ การที่ท่านทั้งหลายสำรวจกาย สำรวจวาจา สำรวมใจ ในบัดนี้ นั้น ชื่อว่เป็นการไม่กระทำบาปกรรมต่อไป เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป” คำที่นิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวแล้วนั้นถูกใจ และชอบใจข้าพเจ้าทั้งหลาย เพราะเหตุฉนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงมีใจยินดี”²⁸

²⁷ ญาณทัสสนะ หมายถึงความรู้และความเห็นตรงตามเป็นจริง อาจเรียกว่ มรรคญาณ ผลญาณ สัพัพัญญุต-ญาณ ปัจจเวกชนญาณ หรือวิปัสสนาญาณก็ได้ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๓๔/๑๙๘)

²⁸ ดูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๗๙/๑๘๒

[๕] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิครนถ์เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้มีผล ๒ อย่างในปัจจุบัน

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศรัทธา (ความเชื่อ)

๒. รุจิ (ความชอบใจ)

๓. อนุสสวะ (การฟังตามกันมา)

๔. อากาปริวิตก (ความตรึกตามอาการ)

๕. ทิฏฐินิษฌานขันติ (ความเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้)

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้มีผล ๒ อย่างในปัจจุบัน²⁹

บรรดาธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายมีความเชื่อ มีความชอบใจ มีการฟังตามกันมา มีความตรึกตามอาการ มีความเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้ ในศาสนาผู้มีวาตะที่เป็นส่วนอดีตอย่างไร”

ภิกษุทั้งหลาย เรามีวาตะอย่างนี้ ก็ไม่พิจารณาเห็นการโต้ตอบวาตะอันชอบธรรมแม้เล็กน้อยในนิครนถ์ทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เรากล่าวกับนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนี้ว่าอย่างไร คือสมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า”

นิครนถ์เหล่านั้นรับว่า “ท่านพระโคตม สมัยใด ข้าพเจ้าทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายก็เสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายก็ไม่เสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า”

[๖] เรากล่าวดังนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า สมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไม่ควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าสมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า พึงหยุดได้เอง แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น

²⁹ ดูเทียบ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๘/๕๓๖

ทุกข์เวทนา กล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า พึงหยุดได้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้ นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงควรพยากรณ์ว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย แต่เพราะเหตุที่สมัยใด ท่านทั้งหลายมีความพยายามอย่างแรงกล้า มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายพึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า แต่สมัยใด ท่านทั้งหลายไม่มีความพยายามอย่างแรงกล้า ไม่มีความเพียรอย่างแรงกล้า สมัยนั้น ท่านทั้งหลายก็ไม่พึงเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า ท่านทั้งหลายเมื่อเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดจากความเพียรพยายามอย่างแรงกล้า ย่อมเชื่อผิดไป เพราะไม่รู้แจ้ง เพราะไม่รู้จริง เพราะความมกมายว่า “บุรุษบุคคลนี้เสวยสุขบ้าง เสวยทุกข์บ้าง เสวยอทุกข์มสุขบ้าง ทั้งหมดนั้น เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน เพราะกรรมเก่าสิ้นสุดด้วยตบะ เพราะไม่ทำกรรมใหม่ จึงไม่ตกอยู่ใต้อำนาจ(แห่งกรรม)ต่อไป เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมต่อไป กรรมจึงสิ้นไป เพราะกรรมสิ้นไป ทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งปวงจึงจักเป็นอันสลายไป”

ภิกษุทั้งหลาย เราแม้มีวาตะอย่างนี้ ก็ไม่พิจารณาเห็นการโต้ตอบวาตะอันชอบธรรมแม้สักนิดในนิครนถ์ทั้งหลาย

[๗] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เราถามนิครนถ์เหล่านั้นอย่างนี้ว่า “นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลในชาตินี้³⁰ กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลในชาติหน้า” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

นิครนถ์เหล่านั้นตอบว่า “ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลในชาตินี้” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเป็นทุกข์” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเป็นสุข” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

³⁰ กรรมใดให้ผลในชาตินี้ หมายถึงกฎธรรมเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ถ้ากระทำในขณะที่แห่งขณจิตดวงแรก ในบรรดาขณจิตทั้ง ๗ แห่งขณวิถีนึง ๆ ได้แก่ ปฐมขณเจตนา กรรมนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาตินี้ จะกลายเป็นอโหสิกรรม เหตุที่ให้ผลได้เฉพาะในชาตินี้ เพราะเป็นเจตนาที่ประกอบกับขณจิตดวงแรก ยังไม่ถูกกรรมอื่น ๆ ครอบงำ เพิ่งเริ่มต้นการปรุงแต่ง จึงมีกำลังแรงแต่ให้ผลเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น ไม่ให้ผลในชาติหน้า คือ ถ้าทำ กรรมนี้ในปฐมวัย กรรมนี้จะให้ผลในปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือในปัจฉิมวัย ถ้าทำในมัชฌิมวัย กรรมนี้ จะให้ผลในมัชฌิมวัย หรือในปัจฉิมวัย ถ้าทำในปัจฉิมวัย กรรมนี้จะให้ผลในปัจฉิมวัยนั่นเอง ทั้งนี้เพราะ ขาดอาเสวนปัจจย ฎิฐุธรรมเวทนียกรรมนี้จึงจัดว่ามีผลเพียงเล็กน้อย เปรียบเหมือนนายพรานพอเห็น เนื้อก็หยิบธนูยิงไปทันที ถ้าถูกเนื้อก็ล้มลงในที่นั้น ถ้าไม่ถูกเนื้อก็รอดไปได้ (ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๗/๓, อภ.ติ.อ. (บาลี) ๒/๓๔/๑๑๗, วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๒๖๖, วิสุทธิ.ฎีกา (บาลี) ๒/๖๘๕/๔๑๕)

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิครนถ์ผู้มียุทธศาสตร์ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซื่อสัตย์อย่างไร คือ กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิกรณัฏฐ์มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผลมาก กรรม
นั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลน้อย” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผลมาก” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“นิกรณัฏฐ์มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจความซื่อมั่นว่าอย่างไร คือ กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงอย่าให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

“กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายพึงเปลี่ยนได้หรือว่า “จงให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้”

“ไม่ได้ ท่านผู้มีอายุ”

ความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล ๑๐ ประการ

[๘] นิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลาย ได้ยินว่า

๑. กรรมใดให้ผลในชาตินี้ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลในชาติหน้า” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๒. กรรมใดจะให้ผลในชาติหน้า กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลในชาตินี้” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๓. กรรมใดให้ผลเป็นสุข กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลเป็นทุกข์” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๔ กรรมใดให้ผลเป็นทุกข์ กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ ผลเป็นสุข” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๕. กรรมใดให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงอย่าให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๖. กรรมใดให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลเสร็จสิ้น” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๗ กรรมใดให้ผลมาก กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลน้อย” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๘. กรรมใดให้ผลน้อย กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผลมาก” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๙. กรรมใดให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงอย่าให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

๑๐. กรรมใดไม่ให้ผล กรรมนั้นท่านทั้งหลายเปลี่ยนไม่ได้ว่า “จงให้ผล” ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความพยายาม ความเพียรของนิครนถ์ผู้มีอายุทั้งหลายจึงไร้ผล”

ภิกษุทั้งหลาย นิครนถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา

๑๐ ประการ ของนิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ จะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้

[๙] ภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ทำบาปกรรมไว้ในชาติก่อนแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๒. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ถูกพระอิศวรขึ้นตำเนรมิตมาแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๓. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลาย พึงเป็นผู้มีเคราะห์ร้ายแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๔. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ^{๓๑} นิครนถ์ทั้งหลาย พึงเป็นผู้มีอภิชาติเลวแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกข์เวทนากล้า เผ็ดร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

^{๓๑} อภิชาตินี้มี ๒ ประการ คือ

๑. อภิชาติที่ปุณณะ กัสสปะ บัญญัติไว้มี ๖ ประการ คือ

๑. **กัณหาภิชาติ** ผู้ที่มีชาติดำ ได้แก่ คนฆ่าแพะ คนฆ่าสุกร คนฆ่าคน พรานเนื้อ ชาวประมง โจร เพชฌฆาต เจ้าหน้าที่เรือนจำหรือคนงานชั้นต่ำและหยาบช้า

๒. **นิลาภิชาติ** ผู้ที่มีชาติเขียว ได้แก่ พวกภิกษุที่ฝึกฝนในธรรมฝ่ายดำ พวกกรรมวาตะตลอดจนพวกกิริยวาตะอื่น ๆ

๓. **โลหิตาภิชาติ** ผู้ที่มีชาติแดง ได้แก่ พวกนิครนถ์ที่ใช้ผ้าผืนเดียว

๔. **หลิททาภิชาติ** ผู้มีชาติเหลือง ได้แก่ คฤหัสถ์ผู้สวมใส่ผ้าขาวซึ่งเป็นสาวกของพวกเขาเอง (นักบวช เปลือยกาย)

๕. **สุกมาภิชาติ** ผู้มีชาติขาว ได้แก่ นักบวชที่เรียกตัวเองว่าอาชีวกและอาชีวกา

๖. **ปรมสุกมาภิชาติ** ผู้มีชาติขาวอย่างยิ่ง ได้แก่ เจ้าลัทธิชื่อนันทวัจจโคตร, สังกัจจโคตร และมักขลิโคศล

๒. อภิชาติที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้มี ๖ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้มีชาติดำและประพัตติธรรมดำ ได้แก่ ผู้ที่เกิดในตระกูลคนจันทาล เป็นต้น แล้วยังประพัตติทุจริตทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายแล้วย่อมบังเกิดในอบายภูมิ

๒. บุคคลผู้มีชาติดำแต่ประพัตติธรรมขาว ได้แก่ ผู้ที่เกิดในตระกูลคนจันทาล เป็นต้น แต่เขาประพัตติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายแล้วย่อมบังเกิดในสุคติภูมิ

๓. บุคคลผู้มีชาติดำแต่บรรลุนิพพานซึ่งเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ ผู้ที่เกิดในตระกูลคนจันทาล แต่พวกเขาออกบวชเป็นบรรพชิต ละนิวรณ์ได้ เจริญสติปัฏฐานและโพชฌงค์จนตรัสรู้ธรรมตามความเป็นจริง และบรรลุนิพพานในที่สุด

๔. บุคคลผู้มีชาติขาวแต่ประพัตติธรรมดำ ได้แก่ ผู้ที่เกิดในชัตติยตระกูล เป็นต้น แล้วประพัตติทุจริตทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายแล้วย่อมบังเกิดในอบายภูมิ

๕. บุคคลผู้มีชาติขาวและประพัตติธรรมขาว ได้แก่ ผู้ที่เกิดในชัตติยตระกูล เป็นต้น แล้วประพัตติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ครั้นตายแล้วย่อมบังเกิดในสุคติภูมิ

๖. บุคคลผู้มีชาติขาวและบรรลุนิพพานซึ่งเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ ผู้ที่เกิดในชัตติยตระกูล เป็นต้น แล้วออกบวชเป็นบรรพชิต ละนิวรณ์ได้ เจริญสติปัฏฐานและโพชฌงค์จนตรัสรู้ธรรมตามเป็นจริงและบรรลุนิพพานในที่สุด

(ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๙/๓๒๙, อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๕๕๐-๕๕๔)

ในที่นี้หมายถึงอภิชาติ ๖ ที่ปุณณะ กัสสปะ บัญญัติไว้ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๙/๖, ม.อ.ฎีกา (บาลี) ๓/๙/๒๕๖)

๕. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้มีความพยายามเลวทรามในปัจจุบันแน่ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาเสวยทุกข์เวทนากล้า เดี๋ยวร้อนเห็นปานนี้ในบัดนี้

๖. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัต์ว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๗. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัต์ว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๘. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัต์ว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๙. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัต์ว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

๑๐. ถ้าหมุ่สัต์ว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายพึงเป็นผู้ควรถูกตำหนิ ถ้าหมุ่สัต์ว์ไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน นิครนถ์ทั้งหลายก็เป็นผู้ควรถูกตำหนิ

นิครนถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการของนิครนถ์ทั้งหลายผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่ไร้ผล ความเพียรที่ไร้ผล เป็นอย่างนี้แล

[๑๐] ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

ไม่นำตนซึ่งไม่มีทุกข์เข้าไปปรินิพพาน ไม่สละสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม³² ไม่เป็นผู้หมกมุ่นในสุขนั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า “เราไม่มีทุกข์เป็นเหตุ เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร อนึ่ง เรามีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้”

ภิกษุนั้นเริ่มบำเพ็ญความเพียร อย่างที่ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ ผู้เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร ภิกษุนั้นเจริญอุเบกขาอย่างภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ นั้น เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร ทุกข์นั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ นั้น มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้ ทุกข์นั้นของภิกษุนั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้”

[๑๑] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนชายผู้หลงรัก มีจิตผูกพัน มีความรักร้อนแรง มีใจจดจ่อในหญิง เขาเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ่อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่น

เธอทั้งหลายเข้าใจความชื่อนั้นว่าอย่างไร

³² สุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม หมายถึงความสุขที่เกิดจากปัจจัย ๔ คือ (๑) อาหารบิณฑบาต (๒) เครื่องนุ่งห่ม (๓) ที่อยู่อาศัย (๔) ยารักษาโรค ที่เกิดขึ้นจากสงฆ์ หรือจากคณะ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๗)

คือ โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) พังเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงคนโน้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่นบ้างไหม”

ภิกษุเหล่านั้นทูลตอบว่า “พังเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะชายคนโน้นหลงรัก มีจิตผูกพัน มีความรักอันแรง มีใจจดจ่อในหญิงคนโน้น ฉะนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นเพราะเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น ชายนั้นคิดอย่างนี้ว่า “เราหลงรัก มีจิตผูกพัน มีความรักอันแรง มีใจจดจ่อในหญิงคนโน้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงเกิดขึ้นแก่เรา เพราะเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่น ทางที่ดี เราควรเลิกรักหญิงที่เราหลงรักนั้นเสีย” เขาจึงเลิกรักหญิงที่เคยหลงรักนั้นเสีย สมัยต่อมา บุรุษนั้นเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่น

เธอทั้งหลายเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร

คือ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส พังเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะอยู่กับชายอื่นบ้างไหม”

“ไม่พังเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าข้า”

“ข้อนั้นเพราะเหตุไร”

“เพราะชายคนโน้นคลายความรักในหญิงคนโน้นได้แล้ว ฉะนั้น โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงไม่เกิดขึ้นเพราะเห็นหญิงนั้นยืนคุดออดอ้อนฉอเลาะ อยู่กับชายอื่น พระพุทธเจ้าข้า”

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายเหมือนกัน ไม่นำตนซึ่งไม่มีทุกข์เข้าไปรับทุกข์ ไม่สละสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ไม่เป็นผู้หมกมุ่นในสุขนั้น รู้ชัดอย่างนี้ว่า “เรานี้มีทุกข์เป็นเหตุ เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้ เพราะการบำเพ็ญความเพียร อนึ่ง เรานี้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้”

ภิกษุเหล่านั้นจึงเริ่มบำเพ็ญความเพียร อย่างที่ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ ผู้เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร ภิกษุเหล่านั้นเจริญอุเบกขาอย่างภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ นั้น เริ่มบำเพ็ญความเพียรอยู่ จึงคลายกำหนดได้เพราะการบำเพ็ญความเพียร ทุกข์นั้นของภิกษุเหล่านั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้มีทุกข์เป็นเหตุ มีอุเบกขา เจริญอุเบกขาอยู่ จึงคลายกำหนดได้ ทุกข์นั้นของภิกษุเหล่านั้นย่อมเป็นอันสลายไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๒] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เมื่อเราอยู่ตามสบาย อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง แต่เมื่อเราเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น ทางที่ดี เราควรเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก” ภิกษุเหล่านั้นจึงเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก เมื่อภิกษุเหล่านั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น สมัยต่อมา ภิกษุเหล่านั้นจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุเหล่านั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบากเพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นของเธอสำเร็จแล้ว เหตุ
นั้น สมัยต่อมา ภิกษุเหล่านั้นจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย ช่างครนลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้งานได้ เพราะเหตุที่
ลูกศรอันช่างครนกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้งานได้แล้ว สมัยต่อมา ช่างครนนั้นจึงไม่
ลูกศรนั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะช่างครนนั้นพึงลนลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้งานได้ เพื่อประโยชน์
ใด ประโยชน์นั้นของเขาสำเร็จแล้ว เหตุนั้น สมัยต่อมา ช่างครนนั้นจึงไม่ลนลูกศรกลับไปกลับมาบนขาไฟ ๒
อัน ไม่ต้องดัดให้ตรงจนใช้งานได้ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลายก็เหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “เมื่อเราอยู่
ตามสบาย อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลง แต่เมื่อเราเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อม
ลง กุศลธรรมเจริญขึ้น ทางที่ดี เราควรเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก” ภิกษุเหล่านั้นจึงเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก
เมื่อภิกษุเหล่านั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น เหตุนั้น สมัยต่อมา ภิกษุ
เหล่านั้นจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะภิกษุเหล่านั้นเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบากเพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นของเธอสำเร็จแล้ว เหตุ
นั้น สมัยต่อมา ภิกษุเหล่านั้นจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนไว้ในความลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๓] ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ตถาคต^{๓๓}อุบัติ ขึ้นมาในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย
ตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ^{๓๔} ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม
เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^{๓๕} รู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยตนเองแล้วประกาศ

^{๓๓} ตถาคต ในที่นี้หมายถึงพระผู้มีพระภาค บัณฑิตเรียกว่า “ตถาคต” เพราะเหตุ ๘ ประการ คือ (๑) เพราะเสด็จมาแล้วอย่างนั้น (๒) เพราะเสด็จไปแล้วอย่างนั้น (๓) เพราะเสด็จมาสู่ลักษณะอันแท้จริง (๔) เพราะตรัสรู้ธรรมที่แท้ตามความเป็นจริง (๕) เพราะทรงเห็นจริง (๖) เพราะตรัสวาทจริง (๗) เพราะทรง ทำจริง (๘) เพราะทรงครอบงำ (ผู้ที่ยึดถือลัทธิ อื่นทั้งหมดในโลกพร้อมทั้งเทวโลก) (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๕๐)

^{๓๔} เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ วิชา ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๒) จุตูปปาตญาณ ความรู้จุติ(ตาย)และอุบัติ(เกิด) ของสัตว์ (๓) อาสวกขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ วิชา ๘ คือ (๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นวิปัสสนา (๒) มโนยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ (๓) อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ (๔) ทิพพโสธ ฤทธิ์ (๕) เจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้ (๗) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจตุปปาตญาณ (๘) อาสวกขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ จรณะ ๑๕ คือ (๑) สิลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล (๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทรี (๓) โภชนะมัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (๔) ชาคิริยานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น (๕) มีศรัทธา (๖) มีหิริ (๗) มีโอตตปปะ (๘) เป็นพหูสูต (๙) วิริยารัมภะ ปราบความเพียร (๑๐) มีสติมั่นคง (๑๑) มีปัญญา (๑๒) ปฐมมาน (๑๓) พุติยมาน (๑๔) ตติยมาน (๑๕) จตุตถมาน (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๔)

^{๓๕} เป็นพระผู้มีพระภาค เพราะ (๑) ทรงมีโชค (๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส (๓) ทรงประกอบด้วย ภาครวม ๖ ประการ (คือความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน โลกุตตรธรรม ยศ สิริ ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) (๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม (๕) ทรงเสพอริยธรรม (๖) ทรงกาย ตัณหาในภพทั้ง ๓ (๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก (๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว (๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔ เป็นต้น (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๔)

ให้ผู้รู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด³⁶ ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน

คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน(คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ได้สดับธรรมนั้น เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธา ย่อมตระหนักว่า “การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด³⁷ เป็นทางมาแห่งธุลี³⁸ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง³⁹ การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด” ต่อมาเขาละทิ้งกองโกศสมบัติอันใหญ่ และเครื่องอาภรณ์อันใหญ่ โกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

สิกขาและสาชีพของภิกษุ

[๑๔] ภิกษุนั้นบวชแล้วอย่างนี้ ถึงความเป็นผู้มีสิกขาและสาชีพ⁴⁰ของภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
๒. ละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ คือ รับเอา แต่สิ่งของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่
๓. ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์⁴¹ คือ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม⁴²อันเป็นกิจของชาวบ้าน

³⁶ ความงามในเบื้องต้น หมายถึงศีล สมาธิ และวิปัสสนาปัญญา ความงามในท่ามกลาง หมายถึง อริยมรรค ความงามในที่สุด หมายถึงอริยผลและนิพพาน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๕๙)

³⁷ การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เพราะไม่มีเวลาวางที่จะทำกุศลกรรมได้อย่างสะดวก แม้เรือนมีเนื้อที่กว้างขวางถึง ๖๐ ศอก มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัย ๒ คน คือ สามเณร ภรรยา ก็ยังถือว่าคับแคบ เพราะต้องคอยห่วงใยและกังวลต่อกัน (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓, ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๕๔/๒๐๑, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๙๘/๔๒๑)

³⁸ เป็นทางมาแห่งธุลี เพราะเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่น ราคะ เป็นต้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓, ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๑๕๔/๒๐๑, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๙๘/๔๒๒)

³⁹ การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง ได้แก่ การบวช ชื่อว่าปลอดโปร่ง เพราะนักบวชแม้จะอยู่ในเรือนยถา ปราสาทแก้ว หรือเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่ง เพราะนักบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ ทั้งยังมีเวลาวางที่จะทำกุศลกรรมได้อย่างสะดวกอีกด้วย (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๑/๑๖๓, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๙๘/๔๒๑-๔๒๒)

⁴⁰ สิกขา ในที่นี้หมายถึงอริยสิกขาของภิกษุทั้งหลาย สาชีพ หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสำหรับภิกษุผู้อยู่ร่วมกัน ผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๒/๑๑๓, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๙๘/๔๒๒) และดูเทียบ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๕/๓๓

⁴¹ พรหมจรรย์ แปลว่าความประพฤติประเสริฐ มี ๑๒ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ (๒) ไวยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือ (๓) ปัญจสิกขาบท ศีล ๕ (๔) พรหมวิหาร การประพฤติพรหมวิหาร (๕) ธรรมเทศนา (๖) เมถุนวิริติ การงดเว้นจากการเสพเมถุน (๗) ส ทวารสันโดษ ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน (๘) อุโปสถังคะ องค์อุโปสถ (๙) อริยมรรค ทางอันประเสริฐ (๑๐) ศาสนาที่รวมไตรสิกขา (๑๑) อธิยาศัย (๑๒) วิริยะ ความเพียร แต่ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๙๐/๑๖๐, ม.มุ.อ. (บาลี) ๑/๑๕๕/๓๖๒-๓๖๔)

⁴² เมถุนธรรม หมายถึงการร่วมประเวณี การเสพสังวาส กล่าวคือ การเสพพอศีลธรรมอันเป็นประเวณีของชาวบ้าน มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ เป็นการกระทำของคนที่เป็นคู่ ๆ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๕/๔๒)

๔. ละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕. ละ เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชม ยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖. ละ เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ

๗. ละ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่กาลเวลา

๘. เว้นขาดจากการพรากพิชคาม⁴³และภุตคาม⁴⁴

๙. ฉันทมัตถะ ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉันทในเวลาวิกาล⁴⁵

๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑. เว้นขาดจากการตัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอมและเครื่องประพินฉิว อันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว

๑๒. เว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่

๑๓. เว้นขาดจากการรับทองและเงิน

๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ⁴⁶

๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑. เว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน

๒๒. เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร

๒๓. เว้นขาดจากการซื้อขาย

๒๔. เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด

⁴³ พิชคาม หมายถึงพื ชพันธุ์จำพวกที่ถูกพรากจากที่แล้ว ยังสามารถงอกขึ้นได้อีก (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๑/๗๘, ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๓/๑๑๖)

⁴⁴ ภุตคาม หมายถึงของเขียว หรือพืชพันธุ์อันเกิดอยู่กับที่ มี ๕ ชนิด คือ (๑) พืชที่เกิดจากเหง้า เช่น กระชาย (๒) พืชที่เกิดจากต้น เช่น โพธิ์ (๓) พืชที่เกิดจากตา เช่น อ้อย (๔) พืชที่เกิดจากยอด เช่น ผักชี (๕) พืชที่เกิดจากเมล็ด เช่น ข้าว (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๑/๗๘, ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๓/๑๑๖)

⁴⁵ ฉันทในเวลาวิกาล คือ เวลาที่ห้ามไว้เฉพาะแต่ละเรื่อง ในที่นี้หมายถึงผิดเวลาที่กำหนดไว้ คือตั้งแต่หลังเที่ยงวันจนถึงเวลาอรุณขึ้น (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๐/๗๕, ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๓/๑๑๖)

⁴⁶ ธัญญาหารดิบ ในที่นี้หมายถึงธัญชาติ ๗ ชนิด คือ (๑) ข้าวสาลี (๒) ข้าวเปลือก (๓) ข้าวเหนียว (๔) ข้าวละมาน (๕) ข้าวฟ่าง (๖) ลูกเดือย (๗) หญ้ากับแก้ว (ม.มุ.อ. (บาลี) ๒/๒๙๓/๑๑๗)

๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖. เว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก⁴⁷

ภิกษุ นั้นเป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอกุ้มร่างกาย และบิณฑบาตพอกุ้มท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที เหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ เธอประกอบด้วยอริยศีลชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน

[๑๕] ภิกษุ นั้นเห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ⁴⁸ ไม่แยกถือ⁴⁹ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษากจักขุนทรีย์ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์

ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

ถูกต้องโณภูมิจึงพพะทางกายแล้ว ...

รู้แจ้งธรรมามารณทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคืออกิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ เธอประกอบด้วยอริยอินทรียสังวรชั้นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสในภายใน

ภิกษุ นั้นทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิ บาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ้ายอุจจาระ ปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

[๑๖] ภิกษุ นั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้นนี้ อริยอินทรียสังวร และอริยสติสัมปชัญญะแล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จ แล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละอกิขมา(ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา) ในโลก มีใจปราศจากอกิขมา ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกิขมา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) มีจิตปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกุกจะ(ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุกจะ ละวิจิกิจจา(ความลังเลสงสัย) ข้ามพ้นวิจิกิจจาได้แล้ว ไม่มีความสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจจา เธอละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ ที่ทำให้จิตเศร้าหมอง บั่นทอนกำลังปัญญา

⁴⁷ ดูเทียบ ที่.สี่.(ไทย) ๙/๑๙๔/๖๖-๖๘

⁴⁸ **รวบถือ** หมายถึงมองภาพด้านเดียว คือมองภาพรวมโดยเห็นเป็นหญิงหรือชาย เห็นว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสที่อ่อนนุ่มเป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาด้วยอำนาจฉันทราคะ (อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/๔๕๖)

⁴⁹ **แยกถือ** หมายถึงมองภาพ ๒ ด้าน คือมองแยกแยะเป็นส่วน ๆ ไปด้วยอำนาจกิลเลส เช่น เห็นมือ เท้า ว่าสวยหรือไม่สวย เห็นอาการยิ้มแย้ม หัวเราะ การพูด การเหลียวซ้ายแลขวาน่ารักหรือไม่รัก ถ้าเห็นว่าสวยงามน่ารักก็เกิดอิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่น่าปรารถนา) ถ้าเห็นว่าไม่สวยไม่น่ารักก็เกิดอนิฏฐารมณ์ (อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) (อภิ.สง.อ. (บาลี) ๑๓๕๒/๔๕๖-๔๕๗)

ปฐมฌาน

ภิกษุเหล่านั้นสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

ทุติยฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

ตติยฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะปิติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

จตุตถฌาน

อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิกษุบรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่⁵⁰

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๗] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน⁵¹ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นจมจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสถิติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัป⁵²เป็นอันมากบ้างว่า “ในภพนั้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น จึงมาเกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นจมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย

⁵⁰ ดูเทียบ ที.สี. (ไทย) ๙/๒๒๖-๒๓๓/๗๗-๗๘

⁵¹ กิเลสเพียงดั่งเนิน (อังคณะ) หมายถึง ราบะ โทสะ โมหะ มลทินหรือเปือกตม ในที่บางแห่งหมายถึงพื้นที่เป็นเนินตามที่ถูกกัดกร่อนว่า เนินโพธิ์ เนินเจดีย์ เป็นต้น (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๕๗/๑๕๑)

⁵² สังวัฏฏกัป หมายถึงกับฝ่ายเสื่อม คือช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ วิวัฏฏกัป หมายถึงกับฝ่ายเจริญ คือช่วงระยะเวลาที่โลกกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ (วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๑๕๘)

ทุกคติ วินิบาต นรก⁵³ แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

[๑๙] เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจาก ความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ⁵⁴ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า “หลุดพ้นแล้ว” รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว⁵⁵ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว⁵⁶ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”⁵⁷

ภิกษุทั้งหลาย ความพยายามที่มีผล ความเพียรที่มีผล เป็นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการ ของตถาคตผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ได้รับการสรรเสริญ

[๒๐] ภิกษุทั้งหลาย คือ

๑. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ตถาคตพึงเป็นผู้ทำกรรมดีไว้ในชาติก่อนแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๒. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร ตถาคตพึงเป็นผู้ถูกพระอิศวรขึ้นสูงเนรมิตมาแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๓. ถ้าหมู่สัตว์เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ ตถาคตพึงเป็นผู้มีเคราะห์กรรมดีแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

⁵³ ชื่อว่า **อบาย** เพราะปราศจากความองงาม คือไม่มีความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า **ทุกคติ** เพราะเป็นคติคือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อว่า **วินิบาต** เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่สัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อว่า **นรก** เพราะปราศจากความยินดี เหตุเป็นที่ไม่มีความสุขสบายใจ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕๓/๓๕๘)

⁵⁴ **อาสวะ** หมายถึงกิเลสที่หมักหมมหรือคองอยู่ในสันดาน ไหลซึมซาบไปย้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๔ ประการ คือ (๑) **กามาสวะ** อาสวะคือกาม (๒) **ภวาสวะ** อาสวะคือภพ (๓) **ทิฏฐาสวะ** อาสวะคือทิฏฐิ (๔) **อวิชชาสวะ** อาสวะคืออวิชชา (อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๓๗/๖๒๒-๖๒๓) แต่ในพระสูตรท่านจัดอาสวะเป็น ๓ โดยสังเคราะห์ทิฏฐาสวะเข้าในภวาสวะ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔/๖๘)

⁵⁵ **อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว** หมายถึงกิจแห่งการปฏิบัติเพื่อทำลายอัสวกิเลสจบสิ้นบริบูรณ์แล้ว ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง แต่ยังมีหน้าที่เพื่อผู้อื่นอยู่ ผู้บรรลุถึงขั้นนี้ได้ ชื่อว่าอเสขบุคคล (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๕๔/๑๓๘)

⁵⁶ **กิจที่ควรทำเสร็จแล้ว** ในที่นี้หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๕๔/๑๓๘)

⁵⁷ **ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป** หมายถึงไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า การบรรลุอรหัตตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๔๘/๒๐๓, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๕๔/๑๓๘) และดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๘/๓๔๖-๓๔๘

๔. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตพึงเป็นผู้มีอภิชาติดีแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๕. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตพึงเป็นผู้มีความพยายามดีในปัจจุบันแน่ จึงเป็นเหตุให้ตถาคตเสวยสุขเวทนาอันไม่มีอาสวะเห็นปานนี้ในบัดนี้

๖. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ตถาคตพึงเป็นผู้ว่าสรวเสริญ ถ้าหมุ่สัตรีไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ตถาคตก็เป็นผู้ว่าสรวเสริญ

๗. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร ตถาคตพึงเป็นผู้ว่าสรวเสริญ ถ้าหมุ่สัตรีไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งการเนรมิตของพระอิศวร ตถาคตก็เป็นผู้ว่าสรวเสริญ

๘. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ ตถาคตพึงเป็นผู้ว่าสรวเสริญ ถ้าหมุ่สัตรีไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งเคราะห์ ตถาคตก็เป็นผู้ว่าสรวเสริญ

๙. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตพึงเป็นผู้ว่าสรวเสริญ ถ้าหมุ่สัตรีไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตก็เป็นผู้ว่าสรวเสริญ

๑๐. ถ้าหมุ่สัตรีเสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตพึงเป็นผู้ว่าสรวเสริญ ถ้าหมุ่สัตรีไม่ได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตก็เป็นผู้ว่าสรวเสริญ⁵⁸

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีวาตะอย่างนี้ คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา ๑๐ ประการ ของตถาคตผู้มีวาตะอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้ได้รับการสรวเสริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

เทวทหสูตรที่ ๑ จบ

⁵⁸ ดูเทียบข้อ ๙ หน้า ๑๒-๑๔ ในเล่มนี้